

KATILIM SİĞORTACILIĞI VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

PARTICIPATION INSURANCE AND ITS CURRENT CONDITION IN TURKEY

Haşim ÖZÜDOĞRU¹

Geliş Tarihi: 19.12.2017

Kabul Tarihi: 23.12.2017

Özet

Dünyada geçmişi M.Ö 1800'lü yıllarda Hammurabi kanunlarına dayanan sigortacılık günümüzde, maruz kalınan riski azaltma/yok etme ve böylece güvence sağlamaya yönelik önceden ödenen bir ücret karşılığında sigorta şirketi ile yapılan karşılıklı sözleşmelere dayanır. Batı toplumlarında ilk zamanlardan beri beklenen gelişmeyi gösteren sigortacılık, İslam dininin emir ve yasaklarından dolayı Müslüman toplumlarında uzun süre yer almamıştır. Ancak zamanla Müslümanların hem inançlarının gereklerine göre yaşamak hem de gerçekleşmesi muhtemel risklerden korunmak istemesi nedeniyle sigortacılık ürünlerine ihtiyaç duymaları 1970'lerde Müslüman ülkelere yönelik alternatif sigortacılık çalışmalarının başlamasına neden olmuş ve böylece katılım sigortacılık sistemi oluşmuştur. Günümüz geleneksel sigortacılığının İslami kurallara uygun olarak yardımlaşma ve paylaşma temelinde ortaya çıkan katılım sigorta sistemi, sigortacılık terminolojisinde tekâful (İslami Sigorta) olarak tanımlanır. Toplam küresel katılım sigorta geliri, 2015 yılında 14,9 milyar ABD doları olarak tahmin edilmiş ve % 14 oranında büyüme gerçekleşmiştir. İslam dünyasında, büyük ve yaygın bir kitlenin katılım sigortacılığına olan talebi yaklaşık 40 yıldan bu yana giderek güçlü bir artış göstermekteyken, Türkiye açısından, faizsiz finans sistemi ile uyumlu bu sistem, geçmişi on yıla bile dayanmayan yeni bir sigortacılık faaliyet alanıdır. Bu çalışmada katılım sigortacılığının tanımı, tarihçesi, türleri, işleyişi incelenmiş, ayrıca Türkiye'de son yıllarda gelişmeye başlayan bu sistemin gelişmesinin önündeki güçlü, zayıf yönler fırsat ve tehditler GZFT (Swot) Analizi ile ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Katılım sigortacılığı, Tekâful, Swot Analizi, Türkiye

JEL Kodları : G21, G22

¹ Doç.Dr. Gazi Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu, hozudogru@gmail.com

Abstract

Insurance, which dates back to Hamurabi laws in B.C. 1800, depends on contracts made with companies specialized in this field which aim to minimize/eliminate risks and form a type of assurance at the cost of a prepaid premium. Although insurance as a sector has developed as expected in the West since the beginning, it didn't take much place in Muslim nations due to Islam's orders and bans for a long time. Since Muslims needed to adopt a lifestyle required by Islam and also the insurance products to protect themselves from possible risks, alternative insurance studies regarding Muslim countries started in 1970's and formed the Islamic insurance sector. Takaful is terminologically defined as Islamic insurance in today's world and is based on cooperation and sharing. Total income of participation insurance around the globe was estimated to be \$14,9 billion in 2015 and grew 14%. Although this interest-free system is newly introduced and even younger than ten years in Turkey, the demand for it has been growing for 40 years in the Muslim world. This study aims to discuss the definition of insurance, its history, its types and its applications along with the importance of this financial system which started to develop in the last years in Turkey and its strengths and weaknesses, opportunities and threats with the help of a SWOT analysis.

Key Words: Participation Insurance, Takaful, SWOT Analysis, Türkiye

JEL Classification Codes: G21, G22

1. Giriş

Sigorta; gelecekte karşılaşılabilecek değeri ölçülebilir maddi risklere karşı önceden önlem alma ve risklerin gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan zararın önceden ödenen bir ücret karşılığında oluşan ortak bir havuzdan karşılanmasıdır. Günümüzde ekonomiyi fonlayan büyük bir kaynak olan sigorta gelirleri nedeniyle sigorta sektörü ülke ekonomisinde bankacılıktan sonra ikinci önemli unsur haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle ülke ekonomilerinin lokomotiflerinden birisi olan sigorta sektörü, önemli bir tasarruf birikimi sağlamakta, sosyo-ekonomik çöküntü ve kayıpları azaltmakta, vergiye kaynak oluşturmakta, genel refah düzeyini yükseltmekte ve uluslararası ekonomik ilişkilerle ticareti arttırmaktadır (Hancı, 2007).

Dünya Sigorta Raporu'na göre, 2016 yılında dünya toplam prim üretimi 4,7 trilyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Toplam prim üretiminde dünyada ilk sırayı %34,1 oranındaki payıyla Amerika, ikinci sırayı %31,6 ile Asya, üçüncü sırayı ise %31,1'lik pay ile Avrupa almıştır. Türkiye ise 13,1 milyon ABD

doları prim üretimi ile dünya toplam prim üretiminde %0,28'lik pay ve dünya ülkeleri arasında ise 36.sırayı almıştır. Pazardaki payı bir önceki yıla oranla %17 artmıştır (Swiss Re, 2016).

Geleneksel sigortacılığın İslami kurallara uygun olarak yardımlaşma ve paylaşma esasıyla ortaya çıkan katılım sigortacılığı sistemi, sigortacılık terminolojisinde İslami Sigorta (tekâful) olarak tanımlanır. Dini açıdan sakıncalar görülmesinden dolayı geleneksel sigortaya uzak duran kesimlere hitap eden katılım sigortacılığı, son yıllarda dünyada önemli bir gelişme göstermiştir. Toplam küresel katılım sigortası geliri 2015 yılında 14,9 milyar ABD doları olarak tahmin edilmiş ve %14 oranında büyüme gerçekleşmiştir, bu gelirin 9,7 milyar ABD doları'ı piyasada lider olan Suudi Arabistan Krallığı'na aittir (www.milliman.com, 2017).

Bu çalışmanın amacı; katılım sigortacılığının genel kavramsal çerçevesini ve Türkiye'deki gelişimini inceleyerek, gelişmesinin önündeki güçlü ve zayıf yönleri, fırsat ve tehditleri GZFT (Swot) Analizi ile ortaya koymaktır.

2. Katılım Sigortacılık Sistemi

2.1. Tarihsel Gelişimi

Dünyada sigorta konusunda bilinen en eski yasal düzenlemeler M.Ö 1800'lü yıllarda Hammurabi Kanunlarıdır. Bu düzenlemeler ile ticaret kervanlarının yollarda uğradığı zararlar oluşturulan bir sigorta sistemi ile güvenceye kavuşturulmuş ve zararlar kervan sahipleri arasında paylaşılmaya başlanmıştır. Daha sonra 14. yüzyılda Cenevizliler ilk sigorta sözleşmelerini yapmış, 15. yüzyılda İspanyollar da sigorta ile ilgili yasal düzenlemeler getirmişlerdir. Dünyada sigorta konusundaki ilk kanuni mevzuat 1435 yılında yayınlanan Barselona fermanıdır. Türkiye'de ise; 12. yüzyıldaki Selçuklular döneminde kervanların uğradıkları zararların devletçe karşılandığı Derbent Teşkilatı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Ahilik Teşkilatı sigortacılık sisteminin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Ahilik sistemi içinde oluşturulan yardım sandıkları ile üyeler yangın ve ölüm gibi risklere karşı korunmuştur. 1870 yılında İstanbul Beyoğlu'nda yaşanan yangın sonrasında bugünkü anlamda sigorta şirketleri kurulmaya başlamış, 1872 yılında İngiliz sigorta şirketleri, açtıkları temsilciliklerle Türkiye'de ilk sigortacılık faaliyetlerini başlatmışlardır. Türkiye'deki ilk yerli sigorta şirketi 1893'de kurulan Osmanlı Umum Sigorta Şirketi'dir. Sigorta konusunda ilk yasal düzenleme 1864 yılında Deniz Ticaret Kanunu çerçevesinde yapılmış, 1927 yılında Sigortacılığın ve Sigorta Şirketlerinin Teftiş ve Murakabesi Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir. Yerli ve yabancı sigorta

şirketlerinin denetlenmesi, döviz çıkışının önlenmesi amacını taşıyan bu kanunun çıkışıyla sigortacılık gelişmeye başlamış yerli sermaye ile kurulan şirketlerin sayısı artmıştır. 1929 yılında sigortacıların meslek kuruluşu olan Sigortacılar Cemiyeti yani bugünkü adıyla Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği kurulmuştur. Böylece Cumhuriyetin ilanıyla birlikte sigorta alanında gerek yasal, gerekse kurumsallaşma açısından büyük adımlar atılmıştır. 2007 yılında 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu kabul edilmiş ve sigorta sistemi AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmiştir (Üstün, 2014, Hancı 2007, Yazıcı 2015, Arseven 1991).

Batı toplumlarında ilk zamanlardan beri beklenen gelişmeyi gösteren sigortacılık İslam dininin emir ve yasaklarından dolayı Müslüman toplumlarında uzun süre yer almamıştır. Mevcut sigortacılık sisteminin işleyiş prensipleri İslam Ticaret Hukuku prensiplerine aykırı olduğundan, ayrıca içinde faiz, belirsizlik ve kumarın bulunmasından dolayı bazı İslam âlimlerince caiz görülmemiştir. Ancak İslam ülkelerinde zamanla oluşan ihtiyaçlar 1970’lerde Müslüman ülkelere yönelik alternatif sigortacılık çalışmalarının başlamasına neden olmuş, Dünya İslam Birliği Fetva Konseyi kurulmuş ve 1979 yılında Sudan’ın ilk katılım sigorta şirketini kurmasıyla katılım sigortacılık sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Akabinde İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) katılım sigortacılığını onaylamıştır.

Dünyada katılım sigortacılığı uygulamaları ilk Sudan’da başlamasına rağmen dünya genelinde en gelişmiş sistem Malezya’da bulunmaktadır. Malezya, Güneydoğu Asya bölgesindeki katılım sigortacılığı endüstrisinde lider konumda olup, 2016 yılında kayıtlı katılım sigorta şirketinin sayısı 12’dir (www.takafulprimer.com, 2016). Katılım Sigortacılığı, özellikle Müslüman nüfusunun yoğun yaşadığı Bahreyn, Kuveyt, Katar, Amman gibi başta Arap ülkeleri olmak üzere, Malezya, Endonezya gibi Uzak Doğu ülkelerinde, Sudan, Mısır, Kenya, Tunus gibi Afrika ülkelerinde ayrıca Pakistan, Türkiye, Suriye, Yemen ve Ürdün’de uygulanmaktadır (www.milliman.com, 2017). Son yıllarda özellikle Ortadoğu’da katılım sigorta şirketlerinin sayısı artmaktadır. Katılım sigortası sunan şirketlerin bir kısmı sadece katılım odaklı sigorta şirketleri iken, bazıları ise klasik sigorta ürünlerinin yanı sıra katılım ürünleri de sunmaktadır (Yıldırım, 2014). Dünyada 2014 yılı itibarıyla 33 ülkede 308 katılım sigorta şirketi olduğu belirtilmektedir(www.takafulprimer.com, 2016).

2.1. Katılım Sigortacılığı ve Geleneksel Sigortacılık Uygulamalarıyla Kıyaslanması

Geleneksel esaslar üzerine çalışan sigorta şirketleri; klasik sigorta şirketleri ve karşılıklılık esasına dayanan sigorta şirketleri (mütüel² ve kooperatif şirketler) olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar. Klasik sigortacılık anlayışında, sigortacılığın özünde yer alan yardımlaşma olgusunun yanında belirlenmiş bir prim karşılığında kâr gayesi ve karşılık unsurları da bulunmaktadır. Sigorta ile korunan değer riski oluştuğunda bu risk, sigorta şirketinin sorumluluğunda olmakta ve sigortalılardan topladığı primler ile tazminat ödemesini gerçekleştirmektedir. Sigorta şirketleri ödedikleri tazminat ile aldıkları primler arasındaki fark kadar kâr etmeyi hedeflemektedir. Klasik sigortacılıkta şirketin sahibi sermayedarlardır.

Karşılıklılık esasına dayanan sigortacılık faaliyetlerinde, kâr amacı gütmeyen karşılıklı yardımlaşma düşüncesi hâkimdir. Kooperatif sigortacılığı olarak da tanımlanan bu faaliyette bir varlığını sigortalatmak isteyen kişi, sigorta şirketine belirli bir ücret ödeyerek üye olur, böylece kooperatifin hem ortağı hem de poliçe müşterisi olur. Sigorta şirketinin topladığı fonlar üyelerin karşılaştıkları risklerin tazmini için kullanılır, yeterli gelmemesi durumunda fonun arttırılması yoluna gidilir. Fonların artması durumunda ise ya üyelere iade edilir, ya da gelecek için saklanır. Katılım sigortasında kooperatif şirketin sahibi ortaklar yani poliçe sahipleri dir.

Klasik ve karşılıklılık esasına dayanan sigorta şirketleri, teminat verdikleri rizikolarda büyük hasarların aynı zamana gelme ihtimaline karşı, hasar ödemelerinde zorlanmamak için reasürans (mükerrer sigorta) yaptırır. Reasürans, sigorta şirketlerine, tek başlarına yüklenmeleri kendi sermayeleri, ihtiyatları, özvarlıkları bakımından kısaca mali yönden mümkün olmayan riskleri, sigortalayabilme imkânı verir (www.tsb.org.tr, 2017).

Geleneksel sigortacılık uygulamaları bazı İslam âlimlerince caiz görülmemiştir. Caiz görülmemesinin nedenleri; Sigortanın bir bahis³ anlaşması, sigorta sözleşmesinin ise kumar gibi olması, zarar içermesi, hayat sigortasında Allah'ın gücüne meydan okumanın olduğu, sigortanın İslâm'a göre yasak olan faiz içermesi, ticari sigortada başkasının malını karşılıksız alma anlamının olduğu borcun borca karşılık satmayı içerdiği, bu durumun da İslam'a göre haram kabul edilmesidir. Âlimlerden bir kısmı ise sigortayı şu nedenlerden dolayı caiz görmüştür; sigorta işbirliği ve ortaklığa dayandığından ne kumar ne de bahistir; karşılıklı yararlanma vardır, hayat sigortalarında Allah'ın gücüne meydan

² Poliçe sahiplerinin, aynı zamanda şirketin ortakları oldukları sigorta şirketi.

³ Görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma

okuma yoktur. İslâm insanlara yardımlaşmayı ve güven içinde yaşamayı tavsiye ettiğinden hayat sigortası Allah’a meydan okuma değildir. Hiç şüphesiz ki ölüm kişinin elinde değildir, sigorta işlemleri karşılıklı anlaşmayla yapıldığından mudarebe şirketi gibi görülebilir (Hancı, 2007).

Katılım Sigortası yardımlaşma usulüyle yapılan karşılıklılık esasına dayanan sigortacılığın yalnızca İslami biçimidir. Türkiye’de Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından 20 Eylül 2017’de Resmi Gazete ’de yayınlanan “Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik” te katılım sigortacılığı; “katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ve/veya birikim ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen oluşturulan risk fonuna katkıda bulundukları, söz konusu fonun sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir sigorta şirketi tarafından katılım finans ilkelerine uygun olarak yönetildiği ve ortak risk paylaşımı ile dayanışma esaslarına dayanan sigorta türü” olarak tanımlanmıştır.

Katılım Sigortacılığı Sisteminin temel ilkeleri şu şekildedir (www.neova.com.tr, 2017);

- Yardımlaşma unsurunun/amacının bulunması
- Primlerin toplandığı prim havuzunun police sahiplerine ait olması, şirkete ait bir mülkiyetin bulunmaması
- Sermayedar ve sigortalılardan toplanan primlerin faiz dışı piyasa araçlarında (katılım bankaları, sukuk⁴, BIST katılım endeksi, kıymetli metaller, döviz vb.) değerlendirilmesi
- Sigorta teminatı verilen konularda dinen gayri ahlaki ya da meşru görülmeeyen iktisadi kıymetler konusunda seçici davranılması
- Fıkıh alanında ihtisas sahibi bir danışma heyetinden hizmet alınması

Reasürans firmalarınca katılım sigorta şirketlerinin üstündeki riskleri azaltmak, yaymak ve böylece daha verimli çalışmalarını sağlamak amacı ile sigortacılıkta hayati rolü olan retekâfûl sistemi kurulmuştur.

Katılım sigortacılığının klasik sigortadan temel farkı, risk paylaşımının İslami kurallara uygun şekilde yapılması ve fonların faizsiz bankacılık yatırım esasları ile yönetilmesidir. Katılım sigorta şirketlerinin

⁴ İslami prensiplere uygun (faizsiz) tahvil

yönetim organizasyonlarında, şirket faaliyetlerinin İslami kurallara uygun olarak yapılıp yapılmadığını gözetten bir danışma kurulu vardır.

Tablo 1. Katılım ve Klasik Sigorta Uygulamaları Arasındaki Farklar

	Katılım Sigortacılığı	Klasik Sigorta
Sözleşme	Bağış ve acente ya da kar zarar sözleşmesinin birleşiminden oluşan karma bir yapıya sahiptir.	Alıcısının sigortalılar olduğu bir satın alma sözleşmesidir.
Şirket	Pay sahipleri, katılımcılar adına bir acente gibi hareket eder ve sigortacı yerine operatör/işletmen olarak adlandırılır.	Sigortalılar ve şirket arasında bire bir ilişki mevcuttur.
Underwriting zararı⁵	Katılımcılar, katılım sigortası fonunun da sahibi olduklarından, underwriting riskini de üstlenirler.	Pay sahipleri (Sigorta Şirketi) underwriting riskini üstlenir.
Katkı/teberru prim	Katılım sigortası tamamen gönüllülük esasına dayanır. Bu nedenle alınan katkılar, bağış olarak adlandırılır.	Sigortalıların güvence için ödediği tutar prim olarak adlandırılır.
Katkı/teberru prim ödeme şekli, sahiplik ve gecikme	Dönemsel ya da tek seferde gerçekleştirilebilen katkılar katılım sigorta fonuna aktarılır ve operatör tarafından yönetilir. Gecikmesi halinde faiz işletilmez.	Sigortalıların ödemiş olduğu primlerin sahibi, sigorta şirkettir ve gecikme halinde faiz işletilir.
Sigorta rizikosu	Kullanıcıların rizikosu katılım sigorta havuzuna aktarılır.	Sigortanın rizikosu, sigortalılara kaydırılır.
Yatırım	Katılım sigortası pay sahiplerinin fonlarındaki varlıklar, İslami usullere uygun olan yatırım araçlarına yönlendirilir.	Yasal düzenlemelerdeki kurallar dışında herhangi bir sınırlama yoktur.
Yasal düzenleme	Katılım sigortası için belirlenen yasal düzenlemeler, ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle, İslami bir Danışma Kurulu'na ihtiyaç vardır.	Belirlenen yasal düzenlemelere tabidir.
Muhasebe	Bir bilanço ve iki gelir tablosu mevcuttur. Şirketin ve katılımcıların gelirleri ayrı hesaplanır. Bazı ülkelerde AAOIFI (İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı) standartlarının uygulanması gerekir.	Şirketin birer bilançosu ve gelir tablosu mevcuttur.
Reasürans / Retekâfûl	Katkıların retekâfûl şirketine devredilmesi gerekmektedir. Ancak retekâfûl şirketinin yokluğu durumunda İslam hukukçuları belirli şartlarla katılım sigorta şirketinin reasürans şirketiyle çalışmasına izin verir.	Primler ve risk reasürans şirketine devredilir.

Kaynak: Sezal aracılığıyla; Tolefat ve Asutay, 2013:46-47

2.2. Katılım Sigortacılığının Çalışma Sistemi ve Türleri

Katılım sigorta sisteminin geçmişi 1980'lere dayanmasına rağmen geniş bir coğrafyada hızla yayılma imkânı bulmuş, ülkelerin ve bölgelerin ihtiyaçları doğrultusunda farklı uygulamalar doğmuştur. Katılım sigortacılığının uygulamalarına örnek olarak; sigortalıların kâr amacı olmadan bir araya gelerek oluşturduğu kooperatif sigortacılığı, sigorta şirketlerinin topladığı fonları faizsiz finans

⁵ Toplanan primlerden herhangi bir açık oluşması durumunda sigorta şirketinin bunu kendi sermayesinden karşılaması (underwriting deficit)

araçlarında değerlendirilmesi, zarar ve sorumluluğun katılımcıların katkı paylarına göre bölündüğü sigorta modelleri verilebilir. Dayanışma esasına dayanan sistemde temelde dört sigortacılık modeli bulunmaktadır. Bunlar; Mudarebe Modeli, Vekâlet Modeli, Karma (Hibrid) Model ve Vekâlet Vakıf Modelidir.

Mudarebe Modeli; taraflardan birinin sermayesini, diğerinin ise emeğini ortaya koyduğu bir emek-sermaye ortaklığıdır (Polat, 2015). Taraflar bir iş girişiminde sermaye ve katkı sağlayan yatırımcılara benzer. Bu modelde primler ve yatırım gelirleri; tazminat ödemelerinde, retekâfûl giderlerinde ve hasarlarla ilgili diğer masrafların ödenmesinde kullanılmaktadır. Masraflar ödendikten sonra gelirden bir bakiye kalması durumunda bu tutar önceden anlaşarak poliçe üzerine yazılan bir oran dâhilinde poliçe sahipleri ve şirket arasında paylaşılır. Bununla birlikte, şirketin kazancı garanti edilemez; zira yıl sonlarında yatırım geri dönüşü ya da prim fazlası olmayabilir. Bu durumda risk tamamen sermayedara ait olup, emek ve uzmanlığını ortaya koyan ve bunun bir yararını görememiş olan tarafa ayrıca bir maliyet yüklenmez (Polat, 2015) .

Vekâlet Modeli; ücretli bir İslami sözleşmedir. Bu sözleşmede katılımcılar katkı olarak sermaye sağlarken, katılım sigortası şirketi fonları yönetir. Katılım sigortası şirketi, sunduğu tüm hizmetleri önceden belirlenmiş sabit bir ücret karşılığında yerine getirir (Akhter, 2010). Katılımcıların sigorta yaptırmaya karşılığında ödedikleri katılım payının belirli sabit bir kısmı, fona hiç aktarılmadan sigorta şirketinin masraflarını karşılamak amacıyla ayrılır, geri kalanı katılım sigortası fonuna yönlendirilir. Yıl sonunda fon havuzunda artı bakiye kalması durumunda bu tutar katılımcılara geri ödenir.

Sözleşme şartlarında şirketin ücreti fonun etkin bir şekilde yönetilmesi için bir teşvik olarak, herhangi bir artı karşılığı alınan bir performans ücreti içerebilir. Bu model, şirketin katılımcıların menfaatine göre hareket etmesine ve geri dönüşlerini arttırmasına yönelik bir teşvik sağladığından ayrıca şeffaflığı ve masraflarının sabitliği nedeniyle dünya genelinde giderek popülerlik kazanmaktadır (worldbank.org, 2017).

Hibrit (Karma, Bileşik) Model; Vekâlet Modeli ile Mudarebe Modelinin karması bir modeldir. Şirket, yıl sonunda kâr olmasa bile Vekâlet modelindeki gibi sözleşmede belirlenen sabit bir orandaki yönetim ücretini, kâr olursa artı olarak Mudarebe Modelindeki gibi önceden belirlenen oranda payını alır (Polat, 2015). Havuzda kalan miktar ise poliçe sahiplerine dağıtılır. Hibrit model özellikle Ortadoğu'da yaygın olmakla birlikte, dünyada yaygın bir şekilde uygulanmaktadır (worldbank.org, 2017).

Vekâlet-Vakıf Modeli; sermaye sahiplerinin bağışları ile bir vakıf fonu oluşturduğu, vekâlet modelinin değiştirilmiş bir şeklidir. Vekâlet-Vakıf modeli uygulayan bu tür şirketler kendi başına yasal kurumlardır ve sivil bir hukuki yapıda müteveli heyeti tarafından yönetilebilir. Bu modelde katılımcıların katkıları doğrudan vakıf fonuna gider. Katılım sigortası şirketi fonun kurallarını ve yönetmeliklerini tasarlama ve yönetme hakkına sahiptir. Şirket işletmecilik ücretlerini ve varsa yatırımlardan elde edilen kârı sözleşmede önceden belirlenen oranlara göre vakıf fonu yönetiminden alır. Tazminatlar, retekâfûl giderleri, underwriting tutarı gibi masraflar vakıf fonundan ödendikten sonra kalan net fazlalık katılımcılara ödenir (worldbank.org, 2017).

Türkiye’deki Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğe göre; Mudarebe Yönetim Modeli; Şirketin, risk fonunun yönetimi ile sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri karşılığında aldığı yönetim ücretinin, emek-sermaye ortaklığı çerçevesinde kar paylaşımı esasına göre belirlendiği şirket yönetim modeli, Vekâlet Yönetim Modeli; Şirketin, risk fonunun yönetimi ile sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri karşılığında vekâlet ücreti aldığı şirket yönetim modeli, Vekâlet/Mudarebe Karması (Hibrit) Model ise, şirketin, risk fonu yönetimi ile sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemler karşılığında vekâlet ücreti aldığı, teknik kârın tamamının katılımcılara dağıtıldığı fakat yatırım karının katılımcı ile şirket arasında önceden belirlenmiş bir oran üzerinden paylaşıldığı model olarak ifade edilmiştir.

3. Türkiye’de Katılım Sigortacılığı

3.1. Gelişimi ve uygulanması

Türkiye’de katılım sigorta sisteminin kabul görmesi ve yaygın olarak gelişmesinde katılım bankalarının sigorta uygulamalarının önemli bir rolü vardır. Çünkü katılım sigorta poliçelerinin tabana yayılmasında ve sigorta şirketinin pazar payını geliştirmesinde en etkili kanal katılım bankalarıdır. Katılım sigorta şirketleri topladıkları fonların büyük bir bölümünü katılım bankalarının hesaplarında değerlendirmektedirler.

Katılım bankacılığı ile 1980’li yılların başında tanışan Türkiye bankacılık sektöründe, 2016 yılı sonu itibarıyla yaklaşık itibarıyla %4,9 pazar payıyla Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım olmak üzere beş katılım bankası faaliyet göstermektedir. İslami bankacılık esasına göre çalışan bu bankalar 4511 sayılı Bankacılık Kanunu’na tâbidir. Ayrıca bu bankalardaki hesaplar TMSF güvencesi altına alınmıştır. Katılım bankalarının aktif toplamı 2016 yılı sonu itibarıyla

yaklaşık 132,8 milyar TL'ye ulaşmıştır. Katılım bankalarının şube sayısı 2016 sonu itibariyle üç adedi yurt dışında olmak üzere, 959'dur. (tkbb.org.tr, 2017)

Türkiye'de katılım sigortacılığı esasına göre faaliyet gösteren ilk kuruluş 2009 yılında Kuveyt kökenli Kuwait Finance House (KFH) Grubuna ait Neova Sigorta A.Ş.'dir. Neova Sigorta'nın 12 bölge Müdürlüğü, 1550'yi aşan yetkili acente ve 4 katılım bankasına ait toplam 909 şube acenteliği bulunmaktadır. Şirketin 2016 yılı sonu itibariyle Türkiye hayat dışı sigortacılık pazar payı %2,84'dür. Neova Sigorta A.Ş faaliyetlerinde katılım sigortacılığı esasları kapsamında teknik (poliçe düzenleme, hasar işlemleri, reasürans/retekâfûl işlemleri gibi) ve mali işlemlerde (fon yönetimi) Nispi Ücretli Vekâlet usulünü benimsemiştir. Teknik işlemlerden alınan bu vekâlet ücretine şirketin tüm genel giderleri dâhildir. Yine mali işlemdeki vekâlet ücreti ise sadece tahsil edilen primler neticesinde havuzda oluşan anaparaya ait mali kârdan alınan payı ifade etmektedir (neova.com.tr, 2017).

Türkiye'de 2017 yılı itibariyle Al Baraka Türk Katılım Bankası ve Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın güç birliğinden doğmuş olan Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş., Ziraat Katılım Bankasının katılım sigortacılığı ürünlerine yönelik acentelik faaliyetlerini yürüten Ziraat Hayat ve Emeklilik ve Ziraat Sigorta A.Ş, Vakıf Katılım Bankası bünyesinde kurulan Vakıf Emeklilik ve Hayat A.Ş, yapıları katılım faizsiz sigortacılığına uygun olan kooperatif sigortacılığı lisansı almış Kuru ve Doğa Sigorta ve 2016 yılında Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerine devredilen Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş. gibi katılım sigortacılık hizmeti yapan şirketler bulunmaktadır.

Katılım sigorta sisteminin Türkiye'de yasal açıdan uygulamasına bakıldığında; bağımsız bir düzenlemenin henüz 2017 yılında yapılabildiği, ancak bu tarihe kadar sigortacılık düzenlemeleri içinde katılım sigortası prensiplerinin uygulanmasında kısıtlayıcı herhangi bir madde bulunmadığı görülmektedir. Hukuki altyapının kısıtlı olması yıllar itibariyle katılım sigortacılığı piyasasının gelişimini engelleyici bir faktör olarak görülmüş ve bağımsız bir yasal düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" 20 Eylül 2017'de Resmi Gazete 'de yayınlanmıştır. Yönetmeliğin amacının; katılım sigortacılığının işleyişi, gelişimi, sağlıklı takibi ve sistemin güvenilirliğinin sağlanması ile katılımcıların hak ve menfaatlerinin gözetilmesi açısından katılım sigortacılığı faaliyetine ilişkin usul ve esasları düzenlemek olduğu, yönetmelikte hüküm bulunmayan hallerde ise sigortacılık mevzuatının ilgili hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Yönetmelik, Türkiye'de katılım sigortacılığı alanında faaliyet gösteren sigorta şirketleri ile katılım sigortacılığı sistemine dâhil gerçek

ve tüzel kişileri kapsamaktadır. Yönetmelik 12 ana ve 1 geçici maddeden oluşmuş, yönetim modelleri, likidite imkânı, fonların ayrıştırılması, bakiye iadesi ve değerlendirilmesi, danışma komitesi ve faaliyetleri, veri paylaşımı gibi konular bu maddelerde ayrıntılı biçimde belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2017).

Katılım sigortacılığı ile ilgili olarak yayınlanan yönetmelikte belirlenen hususlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

- ✓ Sigorta sözleşmelerinin hazırlanması, katkı primlerinin toplanması, tazminatların ödenmesi ve sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri yapmakla yükümlü olan, 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'na uygun olarak kurulmuş ve belirlenen katılım sigortacılığı esaslarına göre faaliyet gösteren sigorta şirketi; vekâlet, mudarebe, vekâlet/mudarebe karması (hibrit) model veya danışma komitesinin onaylayacağı başka bir model çerçevesinde faaliyette bulunabilir.
- ✓ Belirtilen modellerin uygulanmasına bağlı olarak, katılımcılar ile şirket arasındaki mudarebe modelinde paylaşım oranının ve/veya vekâlet modelinde vekâlet ücretinin sigorta sözleşmesi öncesinde belirlenmesi zorunludur.
- ✓ Mudarebe modelindeki paylaşım oranına ve/veya vekâlet modelindeki vekâlet ücretine ilişkin bilgiler şirketin internet sitesinde veya bilgilendirme formlarında duyurulur.
- ✓ Katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunacak kooperatif şirketleri, üyeleri dışındakilere sigortacılık hizmeti sunmaları durumunda, katılımcıların katkılarından oluşan risk fonu ile kooperatif üyelerinin hesaplarını ayrı yönetmekle yükümlüdür.
- ✓ Katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunan şirketler, yaptıkları faaliyetlerin katılım sigortacılığı ile katılım finans ilkelerine uygunluğunun sağlanması ve takibi maksadıyla şirket bünyesinde danışma komitesi oluşturur veya söz konusu faaliyeti dışarıdan hizmet alımı ile gerçekleştirir.
- ✓ Katılım sigortacılığının tanımı, prensipleri, farkları, şirket tarafından uygulanan model gibi açıklayıcı bilgiler ile bu yönetmelikte belirtilen tüm hususlar, şirketlerin internet sitelerinde müstakil bir başlık altında yayımlanır.
- ✓ Sigortacılık Kanununda belirtilen şartlara göre kurulan şirketlerden bazılarının ayrı bir şirket kurmadan katılım sigortacılığı ürünlerini müşterilerine sunduğu uygulama olan “pencere usulü” ile çalışanların faaliyet süresi, yönetmeliğin yürürlüğe girdiği 20 Aralık 2017 tarihinden itibaren 3 yıl ile sınırlıdır.

- ✓ Katılım sigortacılığın sağlıklı takibi açısından, katılım sigortacılığı prensipleri çerçevesinde prim üretiminde bulunan tüm şirketler aylık dönemler itibarıyla katılım sigortacılığına ilişkin verilerini Hazine Müsteşarlığına ve Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği'ne gönderir.

3.2. GZFT Analizi

Türkiye genç nüfusu ve hızlı büyüyen ekonomisiyle katılım sigortacılığı için önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen henüz istenilen düzeyde sigortalılık oranına ulaşamamıştır. Bu nedenle, katılım sigortacılığının geçmişi henüz on yıla bile dayanmamışken, bu alandaki pazarın büyüme beklentisi yüksektir. Ayrıca, sigorta hizmeti almak isteyen ve faiz hassasiyeti olan geniş bir kesim bulunmakta bu kitlenin finans sektörüne kazandırılması, açıkta kalan risklerin teminata alınması ve ekonominin daha sağlam temellere oturtulması açısından önem arz etmektedir. Nitekim 1 Ocak 2017' de uygulamaya geçen 45 yaş altında olan, özel sektörde veya kamu sektöründe çalışan/çalışmaya başlayacak kişilerin, otomatik olarak dâhil edildiği bir uygulama olan Bireysel Emeklilik Otomatik Katılım Sistemi'ne katılan çalışanların yaklaşık yüzde 60'ı faizsiz emeklilik fonlarını tercih etmiştir. Bu da katılım sigortacılığı sektörünün arz sağladığı takdirde talebin kendiliğinden oluşacağı anlamına gelmektedir (katilimfinansdergisi.com.tr, 2017). Bu bölümde, Türkiye'de henüz gelişmeye başlayan katılım sigortacılığı sisteminin gelişmesinin önündeki güçlü ve zayıf yönler, fırsat ve tehditler, sektör paydaşları ile görüşülerek ve konuyla ilgili literatür incelenerek GZFT analizi yapılmış sonuçlar ortaya konmuştur.

Tablo 2. Türkiye’de Katılım Sigortacılığının GZFT Analizi

Güçlü Yanlar Büyüme potansiyeli yüksek ve gelişmekte olan bir sektör olması Türkiye’nin genç ve büyük nüfusu ile katılım sigortacılığı açısından yüksek potansiyel taşıması Katılım bankalarının kurulması ve gelişmesi ile katılım sigorta piyasasının daha fazla ilgi görmesi Katılım sigortacılığı için gerekli ve yeterli yasal zeminin bulunması Bireysel Emeklilik Sisteminin devlet tarafından desteklenmesi ve böylece bu alandaki potansiyelin değerlendirilmesi	Zayıf Yanlar Henüz istenilen düzeyde sigortalılık oranına ulaşamamış olması Katılım sigortacılığının kamuoyunda yeterince bilinmemesi Bilgi ve algı eksikliğini gidermeye yönelik tanıtım ve reklam açığının olması İslami esaslara uygun sigortacılık ürünlerinin farklılığının farkında olan yetişmiş işgücü ihtiyacı Ürün çeşitliliğinin kısıtlı olması nedeniyle potansiyel müşterilerin bu sistemden uzak durması Şirketlerin mali bünyelerinin güçlü olmayışı ve mali yükümlülüklerinin fazla olması ve prim tahsilâtının etkin olarak gerçekleştirilememesi nedeniyle yatırımlara aktarılan fonların düşük olması Türkiye’de çalışan bir retakâfûl şirketinin olmaması
Fırsatlar Katılım bankacılığı sektörünün devam eden güçlü büyümesinin katılım sigortacılığı sektörünün sürdürülebilir gelişimine imkân sağlaması Halen geçerli olan sigorta ürünlerine alternatif olarak katılım sigortası ürünlerinin sunulabilmesi ve böylece pazar payını artırabilme imkânları Son yıllarda teknolojik yetkinlik ile yeni nesil teknoloji ve mobil uygulamalar konusunda katılım bankalarının attığı güçlü adımların bu alanda da önemli bir rekabet üstünlüğü sağlaması	Tehditler Geleneksel sigorta ile rekabet Küresel ekonomik zayıflık ve riskler Politik nedenlerden dolayı oluşan ekonomik kırılganlık Fiyat ve kalite konusunda iyileştirme yapılmaması ve ürün farklılaştırmasına gidilmemesi durumunda azalacak rekabet şansı Retakâfûlle ilgili sorunlar

4.SONUÇ

İslam dünyasında, büyük ve yaygın bir kitlenin katılım sigortacılığına olan talebi yaklaşık 40 yıldan bu yana giderek güçlü bir artış göstermekteyken, Türkiye açısından, faizsiz finans sistemi ile uyumlu bu sistem, geçmişi on yıla bile dayanmayan yeni bir sigortacılık faaliyet alanıdır. Katılım sigortacılığının Türkiye’de gelişimini engelleyen çeşitli nedenler vardır. Bunlar arasında; Türkiye’nin henüz gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olması, kişi başına düşen gelirin azlığı, yüksek enflasyonun yıllardan bu yana oluşturduğu belirsizliklerin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri, sigorta hizmeti almak isteyen ve faiz hassasiyeti olan geniş bir kesime hitap edecek sigorta sisteminin ve işletmeciliğinin geç kurulmuş olması, bu konudaki bilgi ve hukuk eksikliği, Anadolu insanındaki kadercilik anlayışı, toplumun sigorta konusunda yeterli ölçüde bilgi sahibi olmaması, iletişim-tanıtım eksikliği nedeniyle sigorta bilincinin uzun süre oluşturulamaması, kaliteli hizmet anlayışının yeterince oluşturulamaması, sektörde istihdam edilen personelin eğitim eksikliği, şirketlerin mali bünyelerinin güçlü olmayışı ve mali yükümlülüklerinin fazla olması, pazarlamanın yetersiz oluşu, prim tahsilâtının etkin olarak gerçekleştirilememesi nedeniyle yatırımlara aktarılan fonların düşük olması gibi sebepler sıralanabilir (Hancı, 2007)

Türkiye’de katılım sigortacılığı sektörünün sağlıklı ve sürdürülebilir şekilde gelişmesi ve katılım sigortası hakkındaki algının toplumda ve kamuoyunda artması için; ürün çeşitliliği ve gelişimi ile hizmet kalitesini arttırarak şirketlerinin düşük gelirli müşterilere perakende ürünler, yüksek gelirli müşterilere daha kurumsal ve gelişmiş bankacılık hizmetleri sunmaya odaklanması daha hızlı ve yaygın bir kitleye bu hizmetlerin sunumunu arttıracaktır. Kurumsal iletişim, algı ve itibar yönetimi çalışmalarını geliştirmek, gerekli eğitim, insan kaynağı ve sertifikasyon çalışmalarını arttırmak, katılım bankacılığı prensiplerine uygun mevzuat, standart ve düzenlemeleri geliştirmek, değişen sigorta hizmeti ihtiyaçlarına paralel olarak, yeni ürünler sunmak, dijital teknolojileri bu hizmetin her aşamasında kullanmak, modelin kabulünü arttırıp sektörün büyümesine neden olabilir. Gelişimi destekleyecek yasal altyapının yakın zamanda sağlanmış olmasının olumlu etkilerinin yanı sıra katılım bankacılığı bilinci ile eğitim ve nitelikli insan kaynağı seviyesinin artırılması, küresel katılım sigortacılığı piyasalarındaki trendlerin izlenmesi, fırsatların ve potansiyelin değerlendirilmesi açısından önemli bir itici güç olacaktır. Katılım sigorta şirketlerinin gelişmesiyle beraber retekâfûl şirketlerinin de altyapısının oluşturulması bir gerekliliktir.

KAYNAKLAR

- Akhter, Waheed. 2010. "Takaful Models and Global Practices." Journal of Islamic Banking and Finance 27 (1): 30–44.
- Arseven H. 1991. Sigorta Hukuku, Beta Basım Dağıtım A.Ş, s:14
- Hancı, M. 2007. Katılım Bankalarında Sigortacılık İşlemleri ve Uygulaması. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- <http://siteresources.worldbank.org/FINANCIALSECTOR/Resources/OzgurKoc.pdf>
- <http://www.milliman.com/uploadedFiles/insight/2017/Takaful-2017-full-report.pdf>. 06.11.2017
- <http://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi>
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170920-7.htm>, 03.10.2017
- http://www.takafulprimer.com/main/downloads/ms_5860.pdf.
- http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM_2015_TR_final.pdf
- <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/25738>, 23.08.2017
- <https://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>, 14 Ekim 2017
- Katılım Bankaları, 2016. http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Almanak_2016.pdf
- katilimfinansdergisi.com.tr/yukselen-trend-katilim-sigortaciligi-tekaful/, 01 Kasım 2017
- Polat, S., 2015. Katılım Bankaları Sigorta Uygulamalarında Tekafülün Yeri ve Geleceği. Yüksek Lisans Bitirme Projesi. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sigortacılık Anabilim Dalı.
- Sezal, L. 2017. Türkiye Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi ve Faizsiz Sigortacılık Sisteminin Uygulanabilirliği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 52.
- Swiss Re, 2016. Sigma World Insurance in 2016: No:3/2017. http://www.swissre.com/library/publication-sigma/sigma_3_2017_en.html
- The World Bank. Financial and Private Sector Development <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTFINANCIALSECTOR/0,,contentMDK:23235677~menuPK:6018850~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:282885,00.html>
- Tolefat, A.K. and M. Asutay, 2013. Takaful Investment Portfolios: A Study of Composition of Takaful Funds in the GCC and Malaysia, John Wiley&Sons, Singapore, s.46-47.
- Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi, 2015-2025 <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Strateji-Belgesi.pdf>
- Üstün, Y., 2014. Sigorta, Tekafül ve Kooperatif Sigortacılığı. Tekafül; Kooperatif Sigortacılığında İslami Model. Karınca Dergisi, Mart 2014. Yıl: 80, Sayı: 927.

Yazıcı, S., 2015. Tekafül Sigortacılığında Ürün Geliştirme. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sigortacılık Anabilim Dalı.

Yıldırım, İ., 2014. Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi. Cilt 6, Sayı 2. Issn: 1309 -8039 (Online)